SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK II. ČÍSLO 7.

Belo Letz:

INTERJEKCIONÁLNE VETY.

Nech sú závery rozličných teorií o jednočlenných vetách hocijako pestré, fakt je, že keď sa hovorí o pôvode ľudskej reči, uznáva sa skoro svorne: prirodzený vývin predpokladá najskôr citoslovcia ako prvé zvukové prejavy primitívneho človeka.

Pre ich vznik vedecký svet vytvoril si živý obraz nielen pradávneho človeka, ktorého degradoval na stupeň blízky ostatnému tvorstvu, ale povšimol si aj jeho okolia, lebo nepochybne vplývalo na jeho smyslové a neskôr i duchovné poznatky.

Citoslovcia skŕsaly vonkajším popudom a pôvodne charakterizovala ich mimovoľnosť. Podmieňovalo ich silné vzrušenie, ktoré prvotne vyplývalo azda z funkcie čiro smyslovej. Ak sa na pr. dávnoveký človek priblížil k ohňu (o ktorého pálčivej vlastnosti nevedel) a veľmi sa popálil, zjajčal bolesťou, pri čom sa mu vyrazily z hrdla zvuky, interjekcie, áno, prototypy terajších citosloviec. A čím bolo časom smyslové jeho vnímanie rozličnejšie, tým viac interjekcií vznikalo, na príklad: citoslovcia radosti, bolesti, žiaľu a pod.

No pôvodná prirodzenosť a mimovoľnosť citosloviec sa niekedy strácala. Vkrádal sa do nich komplex rozmanitých vplyvov, ktoré súvisely s telesným a duchovným vývinom človeka. Umelé prvky zakalily ich prvotnú podstatu najmä azda vtedy, keď sa poznatky duchovného vnímania u človeka rozvinuly a reagoval už i na afekty, ktoré rozhýbaly aj jeho nehmotnú bytnosť a priviedly do varu i jeho vnútorný poriadok. Tu sa už citoslovce vyslovilo niekedy aj bez dostatočného vzrušenia a bez pôvodnej reflexívnosti. Pochopíme túto okolnosť ľahko, keď si pripomenieme, že na pr. tradíciou odúčame sa od smiechu a plaču, a veru ťažko niekedy nehromžiť proti ich umelkovanosti. (Paul, Principien der Sprachgeschichte, str. 179.)

Vývin interjekcií súvisí s rozličnými štádiami historie ľudskej reči. Tvrdí sa, že najsamprv neboly dorozumovacími prostriedkami, čo je aj správne, lebo reflexívnosť a silné vzrušenie nemá nič spoločného so shovorčivosťou. Až neskoršie, keď primitívny človek už upozorňoval i svoje okolie na príčiny prežitých afek-

tov, citoslovcia nadobúdaly vetný význam, ktorý sa bližšie osvietil výraznou a vzrušenou gestikuláciou hovoriaceho.

Ďalším rozhodujúcim medzníkom funkcie interjekcionálnej bol vznik menných viet a oveľa neskoršie: adjektív, čísloviek, slovies a pod. Tu sa už afekt interjekcie mohol vysvetliť jasnejšie a vyspelejším spôsobom ako predtým. A teraz vo vrcholnom štádiu rečového vývinu predpokladáme, že na ich škodu tvorila sa reč; veď často vyslovujeme svoje vzrušenie vo forme úplnej vety, takže zanedbávame citoslovcia.

Keďže citoslovcia sú prvotným slovným prejavom človeka vôbec, nečudo, že v rečiach všetkých národov zapadajú do fondu jednočlenných viet, hoci v nerovnakej miere. Kým na pr. v knižnej reči veľmi kultivovaných jazykov je ich málo, alebo sa redukovaly už skoro na úplné vymretie, vidíme ich stále veľa najmä v písomníctve takých národov, ktorých slovesné poklady obsahove majú hodne ľudový ráz, lebo tu interjekcia častejšie zaznieva ako u vyšších vrství spoločenských. Však rafinovaný hovor vytvára pochopiteľne (okrem výnimôk) reprodukciu takých prirodzených a prudkých afektov, aké podmieňujú interjekcionálne prostredie.

So stránky tvarovej pôvodne citoslovcia nemaly ustálenú podobu. No neskoršie nadobúdaly pevnú formu, najmä ak išlo o časté a silné vzrušenie. Tradícia niektoré z nich tak presiakla, že majú medzinárodnú platnosť. A zas naopak, ak afekt mal menšiu pôsobivosť, trpí nielen ich význam, ale i podoba a ich platnosť býva iba krajová alebo vari aj číro lokálna.

J. Zubatý (Listy filologické 36, 1909, str. 144, pozn. 1) poukázal na to, že medzinárodné rozšírenie niektorých interjekcií bolo príčinou niekoľkých fonologických cudzôt v slovanských rečiach. Uvádza, že naše citoslovcia majú hlásku *f*, ktorá je nedomáca. Takéto okolnosti vraj škodia aj etymologickému výkladu citosloviec, lebo nevieme, u ktorého národa vznikly, keďže prenikly do mnohých jazykov. Ťažko si myslieť, že by sa vyvinuly v rozličných oblastiach nezávislo.

Pomerne veľký počet citosloviec viedol jazykospytcov k snahe najsť primerané kritériá, podľa ktorých by ich mohli rozdeliť. Hľadali ich najmä v pôvode alebo v ich významovom obsahu. Jiráni (Skladba jazyka latinského I, 37) vytvoril naozaj umnú syntézu dvoch hlavných mienok tohto roztriedenia (Wundtovho a Paulovho) a rozdelil citoslovcia a) podľa pôvodu na primárne a sekundárne, b) podľa významového obsahu: na citové, imperatívne a onomatopoické.

Primárne interjekcie pokladáme za najstarší prirodzený prejav afektu predhistorického človeka. Ich pôvod teda ďaleko predchádza vznik sekundárnych citosloviec a ich forma bola veľmi jednoduchá, veď mohla byť číro vokalická: *a, á, e, o, ó, i* a pod. Neskoršie tieto hlásky priberaly aj podporné (pomocné) konzo-

nanty: explozívu alebo dyšné hlásky, na pr. *ach, ej* ap. (J. Zubatý, Sbor. fil. III, 1912, str. 202.)

Primárne interjekcie sú novšie, a to zo štádia, keď už boly hlavné rečové časti faktom. No ak išlo o intenzívne vzrušenie, formálne hotové slovo významove zatemnelo, svoju podobu pozmeňovalo a skrátilo niekedy i kvantitu kmeňovej samohlásky. (Porov. slk. *Chvála Bohu > chvalabohu.*)

Významový obsah interjekcií je tiež právom spoľahlivou mierou pre ich roztriedenie. Poradie citové, rozkazovacie a zvukodobné súhlasí aj s ich vývinom. Veď podľa neho najpodstatnejším zástojom interjekcie je — odzrkadliť citové pohnutie. Neskoršie azda narúšala jej význam i tendencia rozkazovacia alebo ponúkacia, čím citový charakter, ak by aj neslabol, isto sa obohatil o nový prvok, ktorý s prvotnými podmienkami citosloviec nesúhlasí, a ním je vôľa.

A napokon onomatopoické citoslovcia neskŕsajú vôbec z vnútorných afektov; sú azda najnovšie a pokladáme ich za reakcie proti vonkajšiemu podráždeniu smyslovému, a to najmä sluchovému alebo zrakovému. (Paul, uv. m. 180.) Teoretici vykladajú ich rozlične. Niektorí, keď uvažujú o ich vzniku, pripúšťajú reflexívnosť (Wundt I, 1, 338), iní sú zasa tej mienky, že dobrú ich príčinu máme hľadať v napodobnení. (Delbrück, Grundfragen 80.) Tvrdia, že mimovoľnosť týchto interjekcií ťažko uznať, lebo dojmy pri nich bývajú slabé.

Všetky druhy terajších citosloviec, a to i slovenských, majú niektoré spoločné vlastnosti. Ak maly kedysi vetnú platnosť, je už teraz nejasná, lebo ju vôbec necítiť. A veru často ich treba pokladať iba za vetnú časť, najmä vtedy, keď po nich niet vetnej prestávky. Interpunkčné nepravidelnosti sú teda tiež dôkazom, že sa ich význam zatemnil. Keby tak nebolo, nevysvetľovaly by sa ďalšou vetou a bola by po nich vždy vetná pauza.

V našej spisbe je pomerne veľa citosloviec. Táto okolnosť súhlasí s jej jazykovým a obsahovým charakterom, ktorý sa vo veľkej časti našej knižnej produkcie neodklonil zreteľnejšie od ľudovej postati. Najmä primárnych interjekcií máme pekné bohatstvo. Sekundárnych interjekcií je vari menej, no majú tiež zaujímavé variácie, a to najzvyčajnejšie z náboženského života, podľa prírodných úkazov a z prostredia všakových zamestnaní a záľub. Niektoré doklady svedčia, že na pr. i maďarčina vtisla stopy svojho interjekcionálneho fondu do našej reči.

Citové interjekcie primárne.

Sú rozličné, ako aj príčiny, z ktorých sa tvorily. Pravda, ideálne by bolo, keby maly všetky jasne diferencovaný význam. No často tak nebýva. Sú prípady, kde viac citosloviec, odchylných tvarom, má ten istý význam, alebo len o niečo inakší, čím prichádzame k rovnoznačným interjekciám. Inokedy zasa môžme hovoriť o významovej kolísavosti, ba aj o neurčitosti, a tu po-

tom nie je ľahko rozhodnúť, aký je skutočný smysel citoslovca; dotušiť ho môžme len z nasledujúcej vety. Bohužiaľ, musí byť teda výsledok, ktorý vyslovíme, niekedy subjektívny, lebo niekedy nemožno vôbec vystihnúť, čo asi interjekcia tlmočí zpomedzi bohatých odtienkov citového života.

I. Najjednoduchejšiu podobu majú interjekcie, ktoré sú číro vokalické; nie sú časté:

á: značí údiv alebo prekvapenie, ktoré je väčšinou radostné a skrýva akúsi spokojnosť. Jeho dlhá kvantita dokazuje, že citoslovcia sa rady predlžia, ak ide o živší afekt. Tu *á* vyslovujeme neprirodzene dlhé, pri čom tón má tendenciu klesavú:

A, zvolal otec spokojne, s istou útechou. Kuk. IV, 22; Á, vitaj, kmotre! Tajovský II, 72; Á, hikal som. Taj. IV, 114.

e: je znakom nechuti a neľúbosti. Artikulujeme ho krátko a odchylne od normálneho *e*. Takéto *e* zneje temno:

E — ja som opilý, bohuprisám... Kuk. II, 139.

ó: má odporujúce významy. Niekedy zachycuje nespokojnosť: Ó, kde si, spravedlivosť, kde? Kuk. II, 137; Ó, ja blázon! Úzus; Ó hrôza akási! Hrušovský, Zo svet. vojny, str. 21. Inokedy zasa súhlas a spokojnosť: ó, ba héj, ja ci spomožem. Stanislav, Liptov. nárečia 458.

II. Ak sa k rýdzemu vokálu pridávajú spoluhlásky, dostávame složitejšie interjekcie primárne. Všimnime si najskôr prípadov, kde k základnej samohláske pridávajú sa

1. podporné spoluhlásky dyšné *h* a *ch*. *a*) **a + h** alebo **a + ch:**

Sem patrí aj knižná reprodukcia smiechu. Veď zvukový prejav smiechu má tiež interjekcionálny charakter, lebo ho podmieňuje zvyčajne mimovoľnosť (porucha duševnej rovnováhy), ktorá je reakciou na istý príjemný dojem.

Na pr.: **Haha,** duša moja, nič sa neboj. Kalinčiak, Milkov hrob 83; Haha, ale ste sa naľakaly! smiala sa im. Kuk. VII, 73.

Hahaha! vy ste ozaj veselý furták, mladý pánko! Concordia 309; To je pekné! To je krásne! Hahaha. Mil. hrob 17; Murár — hahaha! vybúšila Katica v smiech. Kuk. IV, 83.

No smiech nemusí vyznievať vokalicky iba na kratší alebo dlhší rad *a* s dyšnou hláskou. Niekedy počujeme:

Hehehe, syn môj, he-he. Proston. povesti, soš. 9, str. 40); **hihihi, hohoho** a pod. Zdá sa, že táto samohlásková rozličnosť vystihuje aj vlastnosti smiechu. Rad *haha* je silný smiech bez pokrytosti; s *hehe* chceme naznačiť, že súhlasíme s tým, čo počujeme a že sa k veci pripojujeme. Dlhý rad *hihihi* značí akúsi ironiu a nedôveru a napokon *hohoho* je smiechom príjemného prekvapenia.

Poznámka: Čudné je, že v literatúrach nieto reprodukcie plaču. Spisovatelia uspokoja sa jeho popisom a len všakové epitetá ukazujú, o aký plač ide.

β) **ha, ah, ach, hach** a pod. s rozličným významom: údiv, hnev a omrzelosť: ha! aj tys oproti nemu. Kalinčiak, Bratova ruka 16; Ach, čo ja sa budem medzi vami trápiť. Taj. II, 22;

žiaľ: Ach, že nemôže za ním, že jej tak uniká z materinského náručia. Kuk. VII, 27; Ach, ja nešťastný! Úzus; Ach! věď ste vy predtím sťa „Evička" tak dobrá bývala ko mně. Concordia 283; Ach, môj syn dobrý, kde si sa mi podel? Kuk. II, 141;

radostné a milé prekvapenie: Ach, predca mä teda ráda máte, moja dobrá „frajla Evrlin"! Conc. 284; Ach i študent pomáha: pekne no! Kuk. VII, 47; Hach chlapci! bude to svet. Mil. hrob. 5.

2. **e** s dyšnými spoluhláskami: **eh, ech** označujú nechuť, neľúbosť a nespokojnosť: Eh, ale ma prehnalo, keď som bol na dvore! Kuk. VII, 79; Eh, taký život, nepokoj, neistota a to otroctvo. Taj. II, 55.

No tento negatívny význam je iba relatívny, lebo práve opačne: Ech, či nám bude! Timrava, Tá zem vábna 14.

3. Iné doklady pre spojenie **vokál + h** alebo **ch,** a to, keď ide o odpor, na pr.: **hu** — také mi je odporné. Mil. hrob 118; **Choch,** keď to hocikto príde sem. Timrava, Ded. povesti 45;

údiv: **Hí** hrmen! Kuk. VI, 146; **Hííí!** Ale pomyslite si jako som strpol, Rešt. 93; „Hý pre pána Boha!" s veľkým podivením sa zas ozve pán Gregor. Kal., Lás. a pom. 9.

III. V interjekciách častou podporou samohlásky býva tiež **j,** a to 1. vokálu **a:**

ja, jaj:

Citoslovce *ja* má rozličný zástoj: nesúhlas: Ja! čo by to tam toľko myslel. Mil. hrob 4; — žiaľ: Ja, pánu Bohu prisahám, tým už iba kňaz pomôže. Lás. a pom. 60; Ja, čakať ako čakať. Kuk. II, 112. Vidíme ho i s dlhou kvantitou; prechádza dôraznú mienku, ktorá má zafarbenie samozrejmosti: Já, tie budú radšej v dedine! Kuk. III, 80.

Primárne je aj citoslovce bolesti alebo nemilého pocitu *jaj.* Nachodíme ho aj v iných rečiach; má teda medzinárodnú platnosť.

Pôvodne označovalo vari len fyzickú bolesť. Neskoršie preniesol sa jeho význam aj na vnútornú trýzeň. Na pr.: jaj — ale ma tá čižma omína tak tlačí. Rešt. 38; Jaj, bodaj teba šliak divný porazil. Rešt. 97; Jaj, budeže to pranica! jaj budeže to. Mil. hrob. 4.

Niekedy pridáva sa k *jaj* pre dôraz enklitické *- že,* **Jajže** človeče boží! Prost. pov., soš. 6, str. 48. Jajže ma zima nevymrvila. Chalupka, Kocúrkovo 40. (Tu *jajže* má zástoj adverbiálny!)

Inokedy zase *jaj* býva dvojité, alebo sa predĺži; znak silného vzrušenia: jáj - - jáj! Kuk. I, 49; Ja - ja jáj! od zlosti len mu až tak sipelo. Taj. III, 13. Ale pre *jaj* tiež platí, že význam sa zatemní a má ďaleko od reprodukcie prvotného a mocného

afektu: Jaj, jaj — keby také (ryby) v našom potoku plávaly. Kuk. VII, 104.

2. **e + j** alebo **jej**: údiv, posmešok a neľúbosť: Ej, ej, pán Gregor stojí s nebom vo spojení. Lás. a pom. 20; Ej, ej ale ste chytro medzi sebou dúverní. Conč. 324; Ej čo! pretrhne ho s nevoľou Barina. Rešt. 9; Jej! To je pekné! Úzus; Ej, keby mala tú moc, iste by jej (vojny) nebolo. Kuk. II, 136.

V spojení so sekundárnou interjekciou: Ej bysťu bohu, hej! Kuk. III, 125; Ej bysťu že dade. Chalupka, Dobrovoľníci 123.

3. **o + j** alebo **joj** a **ojój**.

Povedľa bolesti, najmä duševnej, *oj* vystihuje tiež radosť: „Oj Milko, oj Mária! (čítame u Kalinčiaka, keď hrozí nešťastie zaľúbencom). Iné príklady: Oj, to nebola baba! Kuk. VII, 78; Oj, veru vďačne, prečo nie? Kuk. VII, 89; Oj, veď im ono mušky ožijú — no nie? Kuk. VII, 62; Oj, Bánovci, oj, junáci, hajdemo! Hrušovský, Takí sme boli 15. Okrem *jaj* bolesť vyjadruje, a to telesnú alebo duševnú, *joj*: Nerob ty — joj! Kuk. VII, 74; Joj, joj, ja nevládzem ani vstať. Taj. III, 24. Ale niet jej isto v príklade: Joj, to už bol hej, kabát! Kuk. VII, 104.

4. **juj** = strach a veľká bolesť, niekedy aj odpor: J-u-j! Za nechty mi zašlo! Kuk. II, 123; Juj, lenže aká to svoboda?! Taj. II, 56; A ani mu nedvojí — juj, to je veľký hriech! Kuk. VII, 104; Uj, či som sťatý! Taj. I, 149.

Opačný citový pól predstavuje složené citoslovce **ujujú!** Na pr.: K nám Zuzka od Cedilkov, k nám, veď ti ja Samka rychtárovie dám. Ujujú! Taj. I, 75.

IV. Skupinu citosloviec s pomocnou spoluhláskou dyšnou alebo s explozívou *j* doplňujú doklady, kde tieto obľúbené fonémy sú obidve v tejže interjekcii. Sem počítame: **haj, háj, hja, ejch, hej, hoj, huj** a iné. *Haj, háj* — tlmočí žiaľnu rozpomienku: Haj, miloval som ju ako život svoj. Mil. hrob 117; Háj! keď naša krava krvavé mlieko dojila. Kuk. VII, 121; Háj — Bože môj, zdupnela som, keď mi povedali, aké meno dostalo to dieťa. Kuk. VII, 34; údiv: Haj, či že ani britva! Kuk. II, 98. Väčšinou slabé vzrušenie a najmä nesúhlas sprevádza *hja*: Hja, skočí mu do reči Matiaš, čo tam po reči, keď niet v nej veci. Rešt. 9; Hja, poručeno bohu, vetí pomedzi zuby. Kuk. VII, 16; Hja, i hovädo vie, že najviac mäsiarov býva v beláskach. Kuk. VII, 26; *ejch* je zriedkavé citoslovce, skrslo azda kontamináciou dvoch osobitných foriem, ak nie nedbalosťou jasne diferencovať zvukový obsah jedinej interjekcie: Ejch! škrábe si hlavu krpčiar rapavý. Timrava, Tá zem vábna 21. V slovenčine zvyčajne kladné city odzrkadľuje *hej*, ktorého význam nie je ďaleko od imperat. citosloviec. Patrí k častým primárnym interjekciám. Jeho podoba je shodná s adverbiom *hej* = *áno*. I zdá sa byť dosť opodstatnená mienka, ktorá zisťuje pôvod slovenskej pritakajúcej partikule v pozitívnom význame interjekcie *hej*. Či už slk. *hej* = *áno* s ňou

súvisí, alebo nie, istá vec, že ich niekedy ťažko rozoznáme, najmä ak ide o reprodukciu slabšieho vzrušenia. Túto okolnosť vidíme vari aj z príkladov: Hej deti moje, to boly časy! Rešt. 120; Hej! pospomíname že si, ako to za našich čias bývalo. Lás. a pom. 89. S významom *hej* nesúhlasí: Hej, žobráčisko, ešte mu kapsa popri boku visí a už sa takto driape. Kuk. VII, 41.

Huj a *hoj* spájajú raz výrazy, ktoré značia odpor a hrôzu: Pijavica huj! Kuk. IV, 86; Hoj striga, strašno je u teba. Mil. hrob 116; Ale čo mi je taká zima, huj! Striaslo ju. Taj. IV, 43.

V. Iné spoluhlásky v citoslovciach už nebývajú také hojné ako *h*, *ch* a *j*. Tu najdeme: *v*, *b*, *m*, *r*, *ľ*, *f* a *p*.

1. S *v* stretáme sa v citoslovci **óvi**, ktoré je vari identické s čes. *ouvé*. Pri *óvi* sú niektoré nepravidelnosti. Raz ho píšu *óvi*, inokedy *óvy* a napokon čítame tiež *óov*. Či *óvy* skrslo hádam mylnou analogiou *ó* + *vy*, kde druhú slabiku *-vi* pokladali za osobné zámeno a prvú za samostatnú interjekciu *ó*, ťažko dokázať. Ale túto mienku podporujú i doklady so spojovníkom: *ó-vy*. Ak by sa bolo ozaj vyvinulo paralelne s primárnym *óvi* rozdielne citoslovce *óvy (ó + vy)*, treba v ňom vidieť sekundárnu interjekciu, ktorej druhá časť funkčne poklesla, lebo nechala sa oplyvniť. A či by sa dalo hovoriť skôr o grafickej nedbalosti? Príklady: Óvy, óvy! Kedy sa im odslúžime. Kuk. VII, 47; Óvi, či to ozaj Pán Boh vie o týchto nesnádzkach. Záturecký, Slk. prísl. 245; Ó-vy, ó-vy! Len načo sa mu žalovať! Kuk. I, 59; Ó-vy, *preóvy!* Dva centy mládze! Kuk. VI, 156. *(Preóvy* s predponou *pre-* chce byť vyšší stupeň emócie!)

2. **Brr** a **hm** sú príkladmi interjekcií bez samohlásky. Takéto konzonantické slovcia sú zriedkavé a často podozrivé, či by sme ich nemali počítať medzi výrazy onomatopoické.

S *brr* vyjadrujeme odpor, nechuť a nemilý pocit vôbec, pri čom *r* sa reduplikuje, a to i niekoľko ráz podľa stupňa vzrušenia: Na mlieko ráno ani pozrieť — brr. Kuk. II, str. 88; Ak sa povie *hm*, ide o pochybnosť: Hm, nedúverčive zamrkne pán Peter. Rešt. 9; Hm, pokrútil Ondro hlavou. Kuk. II, 110.

3. Asi primárne je tiež citoslovce **ťaj!** Pomerne je časté u Kukučína, ak sa niekto veľmi čuduje: Ťaj, ale som zaspal, no! III, 125; Ťaj! škrabal sa Krt za ušima I, 199; Švagre — ťáj — uletely, skríkol Haluška. VII, 22. U iných spisovateľov nebýva tak často: Ťaj Metodej, čert aby ťa nevzal, ale že by tebe... Hronský, Chlieb 15. Uvádza ho tiež Stanislav (uv. m.): ťaj, to bou veľkí pán...

4. **Fuj, fe** povieme, ak je niečo hnusné, odporné alebo zahanbujúce: Fuj! ako mi je v ústach, fuj! Kuk. II, 134; Kresťan horší od Žida, fuj! Concordia 304. Eh, či nám bude! i zaškrípi zubami a zatrasie päsťou. Fe! Timrava, Ded. pov. 21.

Niekedy aj nomin. vetou: Krúti sa, vyškiera sa... hanba fuj! Kuk. VI, 31. (Dokončenie.)

Anton Jánošík:

NIEČO ZO ŠKOLSKEJ SLOVENČINY.

Dopis či list? — Slovo *dopis* veľmi chytro sa prilepí na žiaka. Často ho užíva v reči, v liste, lebo sa nazdáva, že je lepšie, literárnejšie, slovenskejšie, ako je *list*. Ale skutočnosť je iná. *Dopis* svojím pôvodom je deverbatívum, podstatné meno utvorené zo slovesa *dopísať*; teda *dopísať-dopis*, podobne ako je *podpísať-podpis, odpísať-odpis, opísať-opis, popísať-popis* ap. Pravý význam slovesa *dopísať* je niečo „do konca napísať" (Tvrdého slovník), teda dokončiť činnosť; podobne: *hovoriť-dohovoriť, čítať-dočítať* a mnoho iných. Aj školskú úlohu, keď už cengá, žiaci dopisujú, dokončujú.

Takto *dopis*, pretože je odvodený od slovesa *dopísať*, mal by znamenať iba tú časť v liste, v úlohe, alebo aj kdekoľvek inde, ktorú sme dopísali.

Pravda, chybné je užívať *dopisovať* vo význame *písať listy*. Porov. u Kukučína: Neminulo listu, čo z vojny písaval (Sväzok II, str. 8. Vyd. z. r. 1910). U Hronského: A pribúdalo tých, ktorí nevypisovali viacej, ale i tých, ktorí písavali ešte (U nás, str. 106).

Týmto sme ukázali, že jedine dobré a slovenské slovo je *list*, a nie *dopis*. Veru, chybu by sme robili, keby sme naďalej *list* vytískali, tobôž, že sa nachádza v ľudovej reči popri staršom slove *písmo*, ktoré zhusta počuť najmä na východe. Aj Pravidlá kážu písať *list*, aj Tvrdého slovník. U Hronského v Ratkovskom poštárovi na viacerých miestach, na príklad: Chytro povyhadzovala (poštárka) noviny a listy (U nás, str. 100). Taktiež u Vlčka: list Chalupkov... mu tak nahovoril do duše, že Štúr sa na štúdia vrátil (94), odpoveď na Štúrov privátny list (117), rázny list Jelačića bána (238) a inde. Ale má aj dopis, lenže nie vo význame listu, lež príspevku do novín (Dejiny slk. lit., str. 100, 286).

Ani nie je správne užívať slova *list* miesto *noviny*, ako je to chybne aj u Vlčka: Z domácich našských listov prednie miesto náležalo Národním novinám (403) a inde. V ľudovej reči sú iba *noviny*. I Martin Kukučín pekne rozlišuje: Sú tu noviny i listy (II, 52). Taktiež Hronský: zanesie... na faru noviny, listy (U nás 103); vsypali mu hromadu listov, karát, noviniek do remennej kapsy (111) a inde.

S dopisom úzko súvisí aj *dopisnica* a prídavné meno *dopisný*, lebo sú od neho odvodené, a preto aj v slovenčine chybné. Za dopisnicu niekedy býva aj *lístok*. Ale v tomto význame je to slovo umelé, knižné, lebo ním skorej by sa mohol označovať malý, drobný list (písaný), preto radšej dať prednosť ľudovému, stabilizovanému slovo *karta*. Hodne dokladov je u Hronského: doniesť... kus duše na papieri, v obálke, na karte od tých,

ktorí chýbajú tu doma (U nás 105), šlabikuje adresy... na ružových kartách (118).

Kedy a keď. — V príslovkových vetách časových miesto spojky *keď* často sa kladie *kedy* vplyvom českého *kdy*. V slovenčine nedá sa zameňovať *keď* za *kedy*, lebo medzi obidvoma je podstatný rozdiel. *Kedy* je príslovka časová, ktorou sa pýtame na príslovkové určenie času. Vo vetách býva na počiatku priamej opytovacej vety. Úzus: *Kedy sa to stalo?* — *Kedy ta pôjdeme?* ap. Ale tiež v nepriamych vetách opytovacích: *Povedz, kedy sa to stalo. Rád by som vedel, kedy ta pôjdeme.* U Kukučína: *V nej* (v knižke) *stojí, koľko kedy dostal zo svojej konvencie.* (II, 68.) — Príslovka *kedy* býva aj vo výraze *mať kedy* (= čas). U Kukučína: *On nemôže, nemá kedy* (II, 80).

Proti tomu *keď* je spojka, ktorá stojí zasa na počiatka vedľajšej časovej vety príslovkovej. Dej vety hlavnej je súčasný s dejom vety vedľajšej, v ktorej je spojka *keď*. (Porov. Príslovkovú vetu časovú u Damborského, 5. vydanie, II, 60.) Ztade príklad: Vtedy je čas ružičku trhať, *keď* kvitne (Spiev.). Tak isto u Vlčka: V tenže čas, *keď* Ondrej Sládkovič... všetok oheň mladého pokolenia vyspieval v sladkých rýmoch svojej ‚Maríny' — hasnúci starík v samote dobrovodskej skončil svoj druhý ‚Katolícky spevník' (82). U Kalinčiaka: V čase, *keď* tento dualizmus v ústave i skutočne na javo vystúpil... (Rozpomienky na Ondreja Sládkoviča. Ukázky z korešpondencie a pamätí, str. 95.)

Preto sú chybné takéto vety: Už prvým decembrom, „kedy" začne Advent, zjaví sa predvianočná nálada. Hádam príde čas, „kedy" sa budú môcť užívať elektrické prístroje aj v najchudobnejších rodinách. Tu miesto *kedy* má byť spojka *keď*, lebo je jasná vec, že v týchto prípadoch nejde o opytovacie vety.

Velikonoce či Veľká noc? Skoro by sme neverili, nakoľko sa ujala neslovenská forma *Velikonoce* medzi školskou mládežou, keby sme ju nepočúvali, alebo kde-tu nevideli na kartách, ktorými ona praje veľkonočné sviatky, hoci v živej a spisovnej reči je odjakživa *Veľká noc*; takto aj v Pravidlách slk. pravopisu.

Slovo *Velikonoce* je v češtine analogicky utvorené podľa *Vánoce*. Toto zasa nie je slovanského pôvodu, ale polovičatý preklad nemeckého slova *Weihnachten*, kde adj. *weih* znamená *svätý*. Slovanskí kňazi preložili iba druhú časť *-nachten* na *-noce* a prvá časť *Weih-* prešla do cirkevnej češtiny v podobe *Vá-*, slovensky *Via-*, teda *Vianoce*.

Takto vidíme, že forma množ. čísla *-noce* je opodstatnená iba v slove *Vianoce*, ale nijako neobstojí v slovenčine v umelej složenine „Velikonoce". Tu treba užívať názvu *Veľká noc*, pretože je tak v ľudovej reči. Okrem toho tvar *Veľká noc* môžeme podoprieť aj dôvodmi cirkevného rázu, keďže ide tu naozaj o veľkú noc, lebo v nej Kristus vstal z mŕtvych.

Za *Veľkú noc* ešte nepriamo hovoria *Veľký piatok* a *veľký týždeň*. Preto správne je len *Veľká noc*.

Michal Knap:

NIEKOĽKO UPOZORNENÍ.

Georgína.

Krstné mená ženské pôvodu latinského a gréckeho tvoria sa od mužských príponami *-a, -ia, -ína:* *Julius-Julia, Emil-Emíla, Jozef-Jozefína, Justín-Justína* ap. Ako zneje príslušné krstné meno ženské k mužskému *Jur, Juraj?* Čítal som už: Jurena, Jurina, Jurana i Jurajka, ale ani jedno nie je dobré.

Ak chceme najsť správnu podobu, musíme si uvedomiť pôvod mena. Je to latinské *Georgius.* Toto, súdiac podľa starej češtiny, do slovenčiny prejaté bolo v podobe **Jurьjь* a z toho máme tvar západoslovenský *Juri.* Tak znelo iste i stredoslovensky. Dôkazom sú ešte i teraz žijúce tvary *júni, júli* z **júnьjь, *júlьjь.* Keďže v slovenčine nebolo maskulin na *-i,* ľud prispôsobil si slovo *Juri* k ostatným slovám mužského rodu a tak vznikly podoby *Jur, Juro, Juraj,* pri názvoch mesiacov *jún, júl.* Príslušných krstných mien ženských zo začiatku nebolo. Ináč mali by sme meno *Jura alebo *Juria. Ak teda teraz potrebujeme príslušné meno ženské, musíme vyjsť od pôvodného *Georgius.* A tu núka sa nám prípona *-ína,* tým viac, že máme už *georgínu,* kvet, ktorý Česi volajú jiřinou, jiřinkou. Bude teda príslušné krstné meno ženské *Georgína,* nie Jurina, Jurena, Jurana, Jurajka.

Potrpieť si.

Tomuto slovesu začínajú dávať význam cele nezvyčajný a pojmu „trpieť" úplne odporujúci. Počul som už často: potrpí si na jedenie, na spanie, na poklony ap. Je jasné, že tu nemôže byť reč o nijakom trpení, ale skorej o tom, že niekto na niečo dá, dbá, niečo žiada, má o niečo starosť, rád má niečo. Preto v takýchto prípadoch *potrpieť* nemá miesta, keďže znamená vlastne: dlhšie trpieť, ako na pr.: *Potrpíš si* ty ešte dosť na tú reumu.

Kompozícia.

Od žiakov často počuť, že budú písať kompozíciu, „kompónu". Človek, nemajúci so školou nič do roboty, iste by sa divil, ako žiak môže písať kompozíciu hudobnú, keďže kompozícia v slovenčine znamená skladbu, spojenie, sostavenie, slúčeninu a najmä skladbu hudobnú. Veď komponista je hudobný skladateľ. A žiak myslí na úlohu! Tento význam má toto slovo v študentskej reči českej, ale zbytočné je dávať mu ho i v slovenčine, hlavne keď máme dobré a odjakživa užívané slovenské slovo: *úloha.*

Dovoliť niekoho.

Toto slovo dostáva v našej školskej reči inú väzbu, ako doteraz malo. Vieme, že má väzbu len s datívom: *dovoliť niekomu, dovoliť si.* Ale dnes naši profesori „žiakov dovoľujú" a „žiaci sa od nich dovoľujú", keď ich majú vlastne púšťať alebo keď sa žiaci majú vypýtať od profesorov.

Ján Mihál:

SLOVENSKÉ SLOVESÁ.

(Pokračovanie.)

zavrznúť: zau kladu a *zavrzou bradu* Loktibradovu do nej (Súpis I, 310). Mešťania doista by povedali „zacvikol" miesto *zavrzol.* Pravda nielen bradu môžme *zavrznúť* do klady, ale aj my sami môžme zavrznúť niekde, na pr. ženy sa často ponosujú, že im mužovia *v krčme zavrzajú.* Keď som ešte na dedine chodil do školy a pán učiteľ nás neskoršie pustil, hneď nám vraveli doma *„voľáko vás privrzli".* Deti si vše *zavrznú prsty* do dvier, čo sa stáva zvyčajne vtedy, keď chcú ísť *jedným vrzgom,* keď sa nechcú *vrázdiť,* t. j. nechcú chodiť von a dnu po jednom, aby *nevrzgaly* toľko, ak by náhodou čapy dvier neboly pomastené. Máme aj bezpodmetné vety: *voľačo vrzlo! v tom vrzlo dvermi* a pod.

Kmeň uvedených tvarov tohoto slovesa je v oslabenom stupni; plný zdĺžený stupeň máme v tvare *vráz-diť,* kde *d* je sekundárne, nepôvodné tak, ako *g* v slove *vrzg-vrzgať.*

umučiť: čo nás išiou *na smrť umučiť hladom* (Súp. I, 310). S predponou *za* máme *zamučiť,* ktoré je bežné vo fráze *do smrti ho zamučili,* alebo *už ho celkom zamučili.* Často počuť *pomučiť, namučiť (sa);* prvé má deminutívny smysel, druhé zveličuje; na pr. pomučili ho, a potom ho pustili; namučili sa ho, a všetko nadarmo. Vraj *je celý zmučený, chudák* (Sl. Ľupča).

zjaviť: len *ma nezjaute* (Súpis I, 310). Nezvyčajná fráza. U Tvrdého zjaviť = oznámiť, ukázať, na javo dať, ale ani jedno nám nevystihne smysel dokonale, len ak *vyzradiť,* teda mohli by sme cit. frázu povedať i takto: len ma nevyzraďte, len ma neprezraďte. Lebo oznámiť niekoho, ukázať na niekoho môžem len po predbežnom uvážení, kým v *„len ma nezjavte"* vyjadrujem vlastne obavu, že ma môžu aj nevdojak prezradiť, zjaviť.

stretnúť: Lev *stretol hada* (Súpis I, 175); *srietol sa s kráľovskvov cérov* (Súpis IV, 345); ktorí sa *srietou s ňvov* (tamže). Obidve väzby sú dobré: väzba akuzatívová je skôr knižná (viď ruské vstrečať-vstretiť kogo), väzba inštrumentálová je ľudovejšia.

snívať sa: mne sa *s nimi,* najjasnejší kráľ, *snívalo* (Súpis III, 218); to bou peknej *sen so mnou* (tamže 219). Počuť, pravda, i *snívať sa o kom;* u Tvrdého čítame: Čo sa komu žiada, o tom sa mu aj sníva. Nech sa ti o tom ani nesníva. Nedá sa nič namietať proti týmto väzbám; dobré sú obidve, ale v reči ľudu ako by bola vžitejšia väzba *„snívať sa niekomu s niekým".* Rozhodne nemusíme sa jej báť.

rozlúčiť sa: nemohla sa rozlúčiť *s dobrým rytýrom* (Súpis IV, 344), teda nepísať *rozlúčiť sa od,* čo sa ponáša na nem. sich verabschieden von, alebo na maďarské elbúcsúzni valakitől. Ale *odlúčiť decko od matere!* Podobne *lúčiť sa s niekým,* a nie: *lúčiť sa od niekoho!*

zapriahnuť: Ona dala *hinťou zapriahnuť* (Súpis I, 164); dali zapriahnuc *do koča* štiri koňe (Czambel, Slovenská reč 394). Ako je lepšie: *zapriahnuť koč*, alebo *do koča?* V ruštine je *zaprjagať v telegu*, teda lepšie je *zapriahnuť do*; v češtine je tiež zapřáhati do. Veď aj ináč sa hovorí: *zapriahli nás do roboty, žiakov zapriahli do učenia.* Potom zasa nevravíme odpriahni voz, ale *vypriahni, vypriahaj*, ako povieme *priahaj*, totiž kone do voza.

vyškierať (sa): *neviškiraj oči* (Czambel, Slov. reč 381); Okaľ *viškiri oči* (tamže); v stredoslovenskom hovore máme: *škeriť, škerdiť sa* = veľmi sa smiať; podobne *vyškierať sa* = vysmievať sa; *odškeriť* = odtrhnúť kôru od dreva, odlúpiť kôru; keď *sa vyškierame*, odhŕňame pery od zubov a od ďasien; keď vypleštíme oči, tiež *odškeríme* viečka; teda *vyškieraj oči* = vyplešť oči.

sadnúť si: *sadou si* s ňó *za stó* (Súp. III, 219); teda, keď ideme jesť, *sadáme si za stôl*, nie k stolu, ani nie okolo stola. Tak potom: nech sa páči *posadať si za stôl, sadám si za stôl*, nie okolo stola, k stolu. Nesadávame si k peci, ale *pod pec*, hoc neviem, či by s ohľadom na dnešné pece nebolo lepšie povedať ‚sadnem si k peci', ‚sedím pri peci', ale *sedieť pod pecou* je tak zautomatizované, že škoda by ho bolo nahrádzať.

spadnúť môžme s pôjda, so stromu, s veže, so strechy, ale *padáme* aj *s nôh*: skoro *z nohú spadou* (Súp. I, 311). Je to akási antitetonická figúra, zaujímavá ešte aj tým, že zachovala starý duálový genitív *nohú*.

ískať sme dnes už celkom vytisli slovesom *hľadať*; obmedzili sme ho jedine na *iskať v hlave, iskať vši*. Dôkazom toho sú tieto citáty: budem mu hlavu ískať (Súp. I, 311), budem ti získať (tamže). Dnes keď počujeme slovo *iskať*, prejde nám mráz po chrbte, ale „zisku" sa tešíme, ba radi by sme ho častejšie počuť. Spomenuté sloveso má podobný význam i v poľštine; v srbochorvátštine a v bulharčine znamená *chcieť, hodlať*. Nesprávne uviedol Kálal: ískať = č. získávati; nie, aj Tvrdý ho má len vo význame *‚hľadať vši'*, tam je aj citát z Tajovského. Inakšie významy majú potom už jeho prefigované tvary: *získavať* = erwerben, megszerezni; ale *preiskúvať* zasa len: *prehľadúvať vo vlasoch.*

privítať sa: a tak *še privital zo ženu*; zo sinama (Czambel, Slov. reč 367). Môžme, pravda miesto *privítať sa* povedať i *svítať sa s niekým*, na pr. otec sa svital s rodinou a pod.

povedať: *pod prísahou* im *povieme* (Súp. IV, 340): *pod prísahou povedz* (Súp. IV, 342 a 345), t. j., čo vravíš, potvrď prísahou; odprisahaj na to, čo vravíš. Uvedené citáty sú dobré väzby tak, ako je dobrá väzba i táto: musel som *sa dostaviť pod pokutou*, čiže: musel som sa dostaviť, ináč by ma boli pokutovali.

pustiť sa: a želela, nekcela *sa pustiť* rytýrovskej *ruky*

(Súp. IV, 344); ale sa Pána Boha nespusť (Súp. IV, 338). S ostatným citátom shodný najdeme u Tvrdého. V prvom citáte máme pekný príklad genitívu odlukového; jemu podobné sú i tieto: *pusť sa konára, haluze* a iné.

prosiť za: prosím za odpušťeňá (Súpis IV, 342); nuž prosíme nielen za seba, za svoje hriechy, za dážď, *prosíme* aj *za odpustenie, prosíme za prepáčenie.* Sú to celkom dobré väzby.

zradovať sa: a všetko *sa zradovalo nad jié krásó* (Súp. III, 319). Slovesá *radovať sa, tešiť sa* viažeme s predložkou *z, zo* a tu v ľudovej reči stretáme sa s predložkou *nad.* Doista jazykovému čutiu nevyhovovala predložka *z* s vidom dokonavým. Tvrdý má len *radovať sa z čoho, z koho,* cituje Chalupkovo „Mor ho!". Pravda, u Tvrdého niet slovesa *zradovať sa,* má len radovať sa a zaradovať sa. Ale i keby bol mnou uvedený citát germanizmus, — sich über etwas erfreuen, — i tak nemôžme všade a vždy povedať *zaradovať sa z,* na pr. *radovala sa jeho príchodu* je akosi hladšie, ako by bolo *radovať sa z jeho príchodu.*

zhynúť: zhyneš od mojej ruky (Súpis IV, 342), hoc počúvame často i *zhynieš rukou kaťovskou.* Obidve väzby môžu byť dobré; keďže nachodíme aj takéto väzby: *„zveličovať od žiaľu"* (Tajovský, Spisy V, 91), alebo: *od smádu hynul, mrel; od hladu sa* len tak *triasol,* len *sa* tak *triasol od zimy,* hoc počuť i *zimou sa trasie.* (Úzus).

zachovať: Pán Boh *od škody zachová* (Tajovský, Spisy V, 74), t. j. kravičku. Väzba známa z Otčenáša *„zbav nás od zlého",* csl. *izbavi ny ot lokavajego* alebo *ot neprijazni,* mohlo byť po slovensky aj *zachovaj nás od zlého.* Známo je aj *uchovať: Boh ťa uchovaj!*

(Pokračovanie.)

Anton Jánošík:

SLOVENČINA V UČEBNICIACH.

Literárna rukoväť k čítanke pre najvyššie triedy stredných škôl slovenských. Napísal dr. Ján Menšik. Druhé, doplnené vydanie. Státné (!) nakladateľstvo v Prahe. 1931.

Literárna rukoväť už tým, že sa zaoberá našou literatúrou, mocne vplýva na vyučovací jazyk. Okrem toho žiaci literatúru už i ako predmet hlavný učia sa dôkladnejšie a takto si z nej osvoja mnoho slov, najmä výrazov, hoci to sami ani nespozorujú. Preto pri tejto učebnici veľmi treba dbať na čistotu reči. A autor spomenutej Literárnej rukoväti veru dal si na nej záležať, čo hneď zbadáme, keď začneme čítať. Jej slovenčina nie je umelá, násilne sklepaná, ľubovoľne tvorená, podľa jeho materinského jazyka (češtiny); on ako opravdivý filolog učil sa slovenčinu od majstra, čo ju dobre poznal slovom a písmom. Kto

bol onen učiteľ,* ľahko sa presvedčíme, keď len trošku porovnáme reč Literárnej rukoväti s rečou Dejín literatúry slovenskej od Jároslava Vlčka (vydanie z r. 1923). Ale pri všetkej dobrej vôli, ktorá istotne nechýbala, do reči, miestami čistej ako kryštál, zatáraly sa i nepotrebné neslovenské slová a výrazy.

*

Najsamprv všimnime si slovenských slov a foriem, ktoré autor upotrebuje vedome ako slovenské:

gazda (nie hospodár): Prípravy statočného gazdu na jarmok s juncami (23) a inde.

fľaša (nie láhev, ako počuť na našich stredných školách) (64).

knižnica (nie knihovňa): bibliotekár univ. knižnice (45—46) a inde.

robota (popri knižnom slove práca): do tvrdej, ťažkej roboty dedinskej (28) a inde. Autor správne pochopil, že v tomto prípade nemožno napísať slovo *práca,* ktorým nikdy neoznačujeme telesnú robotu.

vojna (nie válka): za vojny (8, 46, 50), do počiatku svetovej vojny (8) a inde.

dedinčan (nie vesničan): zo súčasného života oravských dedinčanov (32) a inde.

falzifikát (nie padelok; v prvom vydaní z r. 1922, na str. 105: „padelky" autor opravil v našom na falzifikáty): RKZ... sú novoveké falzifikáty (77).

nepokoj (nie nekľud): Nepokoj a predtucha svetovej krvavej búrky (44) a inde. — Podobne *nepokojný* (nie nekľudný; takto ešte v prvom vydaní, na str. 89, ale v tomto druhom vydaní je to už opravené na nepokojný, viď str. 43): Jeho (Dykov) nepokojný duch s nedôverou skúmal seba (43) a inde.

pokoj (nie kľud, ako ešte v prvom vydaní, na str. 92 a 99): z ktorého (bôľu) sa pomaly rodí pokoj (58).

učenosť (popri knižnom slove vzdelanosť. Porov. SR II, 110—111): Matej Bél, pre svoju učenosť pomenovaný „magnum decus Hungariae" (96) a inde. — Podobne *učený* (popri knižnom slove vzdelaný, ktorého autor užíva iba raz na str. 16): ... poctený (Niederle) čestným členstvom početných zahraničných učených spoločností (85); Andrej Kmeť je týpom... učeného slovenského človeka (87) a inde. Autor má teda smysel pre jemne diferencovaný význam slov *učenosť* a *vzdelanosť.*

vidiek (nie venkov; aj u Vlčka vždy je iba vidiek, na príklad na str. 155): pobyt na moravskom vidieku (45), reč českého i slovenského vidieku (99) a inde.

Česko (popri obecne užívanej knižnej forme Čechy): (nar. r. 1880 v Cesku...) (56); (nar. 1861 v Hnevšíne v Česku...) (84); (nar. r. 1847 v Martinovsi v Česku...) (84).

* Vlček prezrel aj text Literárnej rukoväti k čítanke pre siedmu triedu slov. stred. škôl. Druhé vydanie. V Prahe 1926.

čítanie (nie četba. U Vlčka je iba čítanie; príklad na str. 209): osvietiť ho (ľud) zdravým čítaním (20) a inde.

nebezpečenstvo (nie nebezpečie. Forma na -stvo aj u Vlčka 238): v nebezpečenstve (27) a inde.

bojazlivý (nie bojácny. Porov. Tvrdého slovník): usiloval sa zachytiť všetko... bojazlivé (38).

dievčenský (nie dievčí): proti... nesprávnej výchove dievčenskej (18) a inde.

ľúbostný (nie milostný. Porov. SR II, 68—69): sklamané ľúbostné city (23), ľúbostné motívy (48), novely ľúbostné (59) a inde.

materinský (nie materský): majster jazyka materinského (93) a inde:

neskorý (nie pozdný. Porov. SR II, 68): výtvory neskorej nemeckej rytierskej epiky (92). — Podobne *neskôr*: neskôr priklonil sa k ruskému realizmu (17) a inde.

rovnaký (nie stejný): Rovnakým spôsobom (18); rovnaký význam (77). — Podobne *rovnako*: rovnako nové látky sa objavujú (72) a inde.

tajomný (nie tajuplný. Porov. Tvrdého slovník): tajomné Neznámo (33) a inde.

vonkajší (nie zovňajší): opisuje... vonkajší život ľudu (10) a inde.

žiacky (nie žiakovský. Porov. SR II, 67—68): rozpomienky na žiacke, kandidátske, kaplánske časy (88).

celkom (nie naprosto): venovať sa celkom mládeži slovenskej (55) a inde. Okrem tohto tvaru vyskytuje sa aj *cele*: v románe „Tělo" *cele* prenikol jeho sensualizmus (50) a inde.

rýchle (nie rychle): striedajú sa u nás rýchle básnici najrozmanitejších smerov (102) a inde. — Podobne *rýchlosť*: Velebil... pohyb, rýchlosť (36).

pri (nie u, keď ide o miesto): v Bystričke pri Turč. Sv. Martine (20); vylíčil... bitku pri Zborove (51); účinkuje (Jesenský) pri krajinskom úrade (59); zabil sa (Štefánik) pádom pri Bratislave (87) a inde. — V prvom vydaní v poslednom príklade je ešte chybne predložka u: zabil sa pádom u Bratislavy (str. 115). Vidno, ako spisovateľ prísne revidoval druhé vydanie.

farbiť (nie barviť): farbí (ľud. rečou) svoje rozprávky (25). — Podobne *zafarbený*: Citové... kresby, zafarbené tragikou žitia (62—63); legenda o svätej Kataríne romanticky zafarbená (92) a inde. — Taktiež *zafarbenie* (na str. 23, 54—55), ale raz istotne omylom je aj „zabarvenie" (59).

*

Okrem týchto a iných podobných slov a tvarov, ktoré tu nechcem vypočítať, autor užíva ešte mnoho slov typicky slovenských, lenže už miešane, t. j. popri iných, nie čisto slovenských.

čas (popri častejšom slove knižnom doba): ... sa za dlhý čas zahaľoval pod pseudonym Petr Bezruč (9); za ťažkých časov

poroby (80); rozpomienky na žiacke, kandidátske, kaplánske časy (88) a inde.

farba (popri nesprávnom barva): sloh... pošmurných farieb (18); Zunoval farbu (64); barva na str. 24, 35, 35. — Prv slovo *farba* v škole umele vytískali nespisovným slovom barva, ale teraz viacej sa užíva *farba*. Tento zjav pozorovať tiež u autora, keďže viac slov typu barva, nachádzajúcich sa ešte v prvom vydaní, opravil teraz na farba. Tak v prvom vydaní je adj. barvistý na str. 63, 64, 77, 83, 83, ale v druhom je už *farbistý*, viď str. 16, 17, 30, 36, 37; jedno adj. barvistý (str. 61) prvého vydania v novom zostáva nedotknuté, neopravené: Barvisté Mrštíkove opisy (11). — Adj. barevný (str. 83 prvého vydania) opravil na *farebný*: farebné škvrny (str. 37). — Ale podstatné meno „barvitosť" ostáva aj v 2. vydaní bez zmeny (str. 34, 34).

vplyv [je slovenskejšie, ako vliv; v slovenčine očakávali by sme *vlev. Porov. názov modlitebnej knižky od Radlinského „Nábožné výlevy" a miesto citované z Vlčka na str. 306: v nekonečných výlevoch lásky. Koreň ply- je v slovenčine vo viacerých slovách, ako *plynúť, uplynúť*; aj v Menšíkovej knihe: *splynúť* (58), *splývajú* (74), *vplýval* (Komenský) mohutne na svetový ruch myšlienkový (96)]: vplyv prostredia (49), na rozkvitnutie slovenského kultúrneho života malo neobyčajný vplyv školstvo (56). — Ale slovo „vliv" je aj tu častejšie.

dedinský (popri neslovenskom venkovský, ktoré je iba raz na str. 15): život dedinský (10); dedinské obyčaje na Ondreja (23) a inde.

povojnový (popri neslovenskom poválečný): povojnový svet (65); v prvých rokoch povojnových (74) a inde.

najmä (popri redšie užívanom zvlášte. Porov. SR II, 69—70): Pestuje sa náladová črta, poviedka, najmä novela a román (49); je milovníkom (Durych) i čistého ľudového tónu, najmä balád Erbenových (51) a inde.

*

Autor, ako som už spomenul, užil aj viacej slov a foriem nezvyčajných alebo neslovenských.

doba (slovensky **čas**; „doba" obstojí „len vtedy, keď je reč o dlhšom rozmere času". Pozri Tvrdého slovník): V ostatnú dobu (30, 83) m. V ostatnom čase; za krátku dobu (81) m. za krátky čas a inde. — Pravda, slovo **doba** je dobré v takýchto výrazoch: obrátil sa k štúdiu doby štúrovskej (25), v dobe pobelohorskej (32) a inde.

chlúba? (= slk. **pýcha**, ale nie v pejoratívnom smysle. Takto aj u Vlčka na str. 70, 148): RKZ, považované... za chlúbu staročeskej literatúry (77) m. pýchu.

mluva? lepšie: **reč**; sám autor slovo mluva z prvého vydania (str. 93) opravil teraz na reč: používal reči jednoduchej (52): detská mluva (36) m. reč.

msta? [= slk. **pomsta;** ako je aj v knihe (str. 58) a u Vlčka na str. 70]: zo msty (29) m. z pomsty.

svoboda? (slovensky **sloboda;** takto aj u Vlčka okrem malých výnimôk): snaha po svobode (48) m. slobode a inde. — *osvobodiť* (slovensky **oslobodiť**): osvobodiť ho (ľud) od duševného i hmotného otroctva (20). — *osvobodený* (správne **oslobodený**): budúcnosť osvobodeného národa (45). — *osvobodenie* (správne **oslobodenie**): Básnikom slovenského osvobodenia stal sa Martin Rázus (60) a iné.

choť? (= slk. **manželka**): choť spisovateľa (62) m. manželka.

odpovednosť? (= slk. **zodpovednosť**): Tarcha odpovednosti (58) m. zodpovednosti a inde.

spupnosť? (= slk. nadutosť, namyslenosť, pýcha): proti maďarskej spupnosti (47) m. nadutosti.

knihovník? (správne **bibliotekár**). Sám autor nepokladal slovo knihovník za čiro slovenské, čo môžeme súdiť z toho, že popri ňom užil aj slova bibliotekár (45); zle: knihovník (29).

odstavec? (= slk. **odsek;** takto aj u Vlčka (str. 390). Porov. SR I, 218): nepravidelnými strofami a odstavcami (42) m. odsekmi.

pestiteľ? (= slk. **pestovateľ,** lebo v slovenčine niet slovesa pestiť, z ktorého dalo by sa utvoriť nomen agentis pestiteľ): K týmto pestiteľom dedinského dramatu (63) m. pestovateľom.

rad (rad v slovenčine užiť iba vtedy, ak máme na mysli skutočný rad. Príklad z Vajanského novely Jarný mráz: pozrel z jedálne na dlhý rad izieb (Trnava 1924. Sväzok III, 235). Ak ide o veľké množstvo, tak treba písať **veľa, hŕba, kopa, mnoho** a iné): Slovensku venoval rad poviedok (11) m. mnoho a inde.

úkol? (= slk. **úloha.** Porov. SR I, 217): hľadá úkol človeka na zemi (58) m. úloha a inde.

chlapectvo? [= slk. **chlapčenstvo;** takto aj Vlček (213): Jankovi bývali (zemani) na očiach od chlapčenstva]: „Host do domu" je poeziou jeho chlapectva (67) m. chlapčenstva.

násilie? (= slk. **násilnosť, násilenstvo;** toto posledné aj v Menšíkovej knihe na str. 21): proti maďarskému násiliu (20) m. násilenstvu a inde.

prahnutie? (= slk. veľká **túha, túžba**): ticho juhočeskej prírody vzbudzuje... prahnutie po utrpení (13) m. veľkú túhu, túžbu.

britký? (= slk. **ostrý;** takto zväčša aj v knihe): Macharov verš miluje... úsečný a britký výraz (9) m. ostrý a inde. — Podobne **britko?** (slk. **ostro**): Verše... drsné a britko úsečné (44) m. ostro a inde.

samorostlý (spisovne slovensky **samorastlý;** tak aj u Vlčka na str. 310, 342): Chelčický, samorostlý vzdelanec (94) m. samorastlý.

súkromý? (= slk. **súkromný,** s koncovkou -ný, ako je aj na str. 88): život súkromý i verejný (93) m. súkromný.

tesklivý? (= slk. **clivý**): tesklivou bázňou, vnútorným sklamaním (43) m. clivou. — Podobne *teskný* (= slk. clivý): vzbudzujú tesknú, smutnú náladu (58) m. clivú a inde.

válečný? (= slk. **vojnový,** vojenský; vojenný je rusizmus. O adj. vojenský v. Škultéty SR, II. čís. 2—3): Za válečnej víchrice (46) m. vojnovej; zo života válečného (72) m. vojenského a inde.

vytríbený? (= slk. **vybrúsený, vycibrený.** Tak aj u Vlčka. Porov. na str. 40 a 248. Adj. vybrúsený aj v Menšíkovej knihe 59): tvorca jemnej, vytríbenej formy (34) m. vybrúsenej, alebo vycibrenej.

obojí? (= slk. **dvojaký;** takto u Vlčka na str. 352, 367 a tiež u Menšíka na str. 68): prijímanie pod obojím spôsobom (93) m. dvojakým.

tvorčí? (= slk. **tvorivý;** takto aj v knihe na str. 35): Jasavým hlasom tvorčej radosti (40) m. tvorivej a inde. — Nepriamo sám autor prídavné mená tohoto druhu neuznáva za slovenské, keďže adj. „vodčí" v prvom vydaní (str. 57) opravuje v novom na *vedúci*: Vedúcim duchom obidvoch (časopisov) bol T. G. Masaryk (6).

zúmyselne? (= slk. **úmyselne,** alebo **náročky**): rytmické celky, zúmyselne rozťaté (44) m. úmyselne, alebo náročky. — V knihe aj *úmyselne*: rozsieval (Rázus)... verše úmyselne po všetkých časopisoch slovenských (61) a inde.

počas? (= slk. **za, cez, v čas.** Pozri Tvrdého slovník): Počas zatvárania slovenských stredných škôl (22) m. V čas zatvárania; Počas vojny (27) m. za vojny a inde. — V knihe je najčastejšia predložka za: za svetovej vojny (31) a inde.

napodobovať? (= slk. **napodobňovať;** toto sloveso tvoríme v slovenčine z adj podobný, a nie zo subst. podoba. Pozri Pravidlá): napodobovali... literárné smery (57) m. napodobňovali.

*

Nakoniec ešte niekoľko chýb gramatického a iného rázu:

najskvelší? (adj. skvelý v slovenčine je slovo knižné, prevzaté z češtiny a podržiava si pôvodné stupňovanie na -ejší. Takto aj u Vlčka 363): Najskvelším zjavom našeho obrodenia (97) m. Najskvelejším a inde.

viedeňský? (správne **viedenský.** Porov. kuchyňa-kuchynský): na viedeňskej univerzite (82) m. viedenskej a inde.

podliehol! (= slk. **podlahol;** nie je to tlačová chyba, lebo tak je aj v prvom vydaní (str. 74). Koreň *lieh-* vyskytuje pri iter. podliehať, ktoré sa nachádza v knihe na str. 71; koreň *ľah-* je pri slovesách II. triedy. Takto u Vlčka 97: podľahlo a na str. 359: zaľahol):... podliehol r. 1916 pijatyke. (26) m. podľahol.

čo (v slovenčine sa užíva vždy ako zámeno opytovacie a vzťažné, **nikdy** vo význame **ako**): čo päťotriednikovi uverejnil mu (Macharovi) „Světozor"... prvú báseň (7) m. ako.

kedy (zas sa užíva ako príslovka, a nie ako spojka vo funkcii časového *keď*): Prvé stopy českej reči vyskytujú sa...

v latinských liturgických textoch a právnych listinách do stor. XII. a XIII., kedy latina bola jazykom cirkvi, škôl (91) m. keď.

Dalo by sa ešte povyťahovať mnoho všelijakých drobnejších chybných slov (krajobrazy na str. 61 m. krajinky), foriem gramatických (náražek na str. 43 m. náražok), výrazov (vyjde na psí desiatok na str. 69 m. triciatok, ako aj u Vlčka na str. 368) a chybných väzieb so slovesom (dbať, str. 37), ale o to nám tu nejde.

Bolo by vítané, keby autor, až bude pripravovať tretie vydanie knihy, poopravoval chyby, ktoré v diele ostaly, čo by zaiste nebolo na škodu ináč cennej a dobrej knihe.

NOVÉ KNIHY.

BÁSNIK A ŽENA. Dialog v piatich kapitolách. Napísal Ján Smrek. Vydal L. Mazáč. Praha 1934. Strán 79. Brošované 15 Kčs.

V tomto ročníku Slovenskej reči referovali sme už o dvoch básnických sbierkach, o Smrekových veršoch, nazvaných Iba oči, a o Poničanovej Angare. Vtedy dotkli sme sa niektorých dôležitých problémov básnickej reči, poetických licencií a správnosti jazykovej. Najmä žiadalo by sa podrobnejšie stanoviť medze, pokiaľ a nakoľko smie básnik meniť slovosled. Je to otázka ťažká, o ktorej nateraz nemienime písať.

Nové dielce Jána Smreka je básnickým dialogom. Či sa mohla v dialogickej forme plne rozvinúť Smrekova schopnosť písať hybké verše, či sa mu vždy podarilo i obsahove zvládnuť dialogy, ktoré miestami majú ráz až špekulatívnej poezie, o tom nech píšu iní. Nám prichodí posúdiť rečovú stránku vydania. A tu radi zisťujeme, že nová sbierka Smrekova je s pravopisnej stránky veľmi starostlivo vydaná. Našli sme v nej len dve-tri chybičky, prietlačky (na príklad: „krišťáľ“ s mäkkým *ť*, emajl 70 m. *email*, zožĺklo 49 m. *zožĺtlo)*. Ináč sama úprava knihy (Dyrynkova antikva, dobrý papier) chváli autora aj nakladateľa.

Hláskovných odchýlok je veľmi málo, na príklad: hebkým perím 9 m. *hybkým perím*, pri poháre 34 m. *pri pohári*, do extáze 15 m. *do extázy* (posledné dva priklady sú pre asonanciu). Pri tejto príležitosti treba zdôrazniť, že básnik nesmie ináč skloňovať slová, ako ich skloňujeme v spisovnej reči. Rozhodne nemá pre rým alebo pre asonanciu meniť koncovku. To by bola nedovolená básnická licencia. Pri tvare „do extáze“ možno to vysvetliť tým, že roku 1923 kolísal sa spisovný úzus, takže sa skloňovalo: fráza, frázy i fráze, no dnes máme úzus presne ustálený: cudzie slová na *-is* majú v slovenčine namiesto *-is* príponu *-a* a skloňujú sa podľa vzoru ryba, teda *báza, bázy, fráza, frázy, extáza, extázy.* — „Pri poháre“ miesto *pri pohári* je nedovolená básnická licencia, lebo k slovu *pohár* je lokál *pohári.* — V skloňovaní básnik má sa pridržať ustáleného spisovného úzu. Pravda,

táto osihotená chyba je aj u Smreka len výnimkou. Starší básnici dovoľovali si v tejto veci oveľa viacej, pravdaže, celkom neprávom.

Dobré by bolo, keby aj v básnickej reči slová typu *dráma, téma* a pod. skloňovaly sa podľa vzoru ryba, keby prestala dvojitosť: drámy i dramatu, na príklad: na str. 49 je správne: Jesenná táto tklivá *melodráma,* ale už drama 13, pre téma 67 m. *dráma, pre tému.*

Ani v básnickej reči nemalo by mať „lebo" význam *alebo,* keď už básnik nasilu potrebuje dvojslabičnú spojku, nuž má naporúdzi *abo.* Myslím, že verše: Kto žiť chce dnes, nech nechytá sa pera, | lež dláta, pluhu, *lebo* — revolvera (11) neboly by stratily na svojej pôsobivosti, keby miesto chybného nespisovného „lebo" stálo *abo.* — Slovo slastiplná 34 je germanizmus, na inom mieste básnik dobre píše *strastí plnú* 65. Miesto „k boju súce" 57 lepšie je *na boj súce,* lebo hovoríme *súci na niečo* (nie: súci k niečomu).

Azda je to celkom subjektívna mienka, ale pri čítaní tejto sbierky básní zdalo sa nám, že slovko *lež* je až veľmi časté. Ani básnici by nemuseli zaznávať spojku *no,* ktorá má i také zvukové hodnoty, čo verš niekedy potrebuje.

Táto posledná sbierka Jána Smreka je s rečovej stránky vzorne vydaná. Niet v nej pravopisných nedôsledností. *H. B.*

PAPRŠLEKY, knižnica pre slovenskú mládež. Sv. 14. je dielko Władysława Umińského „V krajine vychádzajúceho slnka", z poľštiny preložil Václav Šlosar, ilustroval Václav Fiala, vydalo Štátne nakladateľstvo v Prahe.

Sväzočky uvedenej knižnice zakupuje ministerstvo školstva a nár. osvety a rozposiela zadarmo po slovenských štátnych školách. I našej škole sa dostal exemplárčik. Škoda, radšej by sa nebol. Nie zato hovorím tak, ako by som bol nepriateľom knihy, alebo ako by som nevďačne prijímal dary z Čiech, nie, Bože uchovaj! Tá nemožná rečová gebuzina vyvoláva v človeku — žiaľ. Prekladateľ sa usiloval — fecit, quid potuit — ale nakladateľstvo malo dať rukopis opraviť. Alebo Štátne nakladateľstvo si môže dovoliť, čo sa mu páči? Ono by malo predovšetkým rešpektovať štátny jazyk. A jazyk slovenský je štátnym jazykom! České vydania tohoto nakladateľstva sú doista nie tak sprznené. Prečo kazíte slovenčinu? Ak z nevedomosti, to dajte jej pokoj. Neviem, kto je V. Šlosar, ale nech je, kto chce, len svoje pokusy nech neuverejňuje, lebo nás tým uráža. Viem, mnohí rozprávajú po slovensky tak, ako píše V. Šlosar, ale nechvascú sa aspoň svojím „umením" knižne. Je v tom hodná dávka megalomanie. A to cui prodest? Slovenčine nie a vzájomnosti tiež nie! Keď píšeme pre Slovákov, tak píšme po slovensky — a to má byť zásadou všetkých, čo po našom chcú písať!

Z množstva neslovenskosti spomeniem aspoň niektoré: četba 4 m. *čítanie;* četných 8 m. *mnohých;* žiadna 9 m. *nijaká;* konajú čas

od času 9 m. *robia s času na čas;* púzdro 9 m. *pošva, perečník,* a keď už tak *puzdro!;* snadno 2 m. *ľahko;* ofiera 14 m. *ofera;* krmila 17 m. *kŕmila;* žlutej 18 m. *žltej;* havan 20 m. *vahan;* o poludni 22 m. *na poludnie;* pára 20 m. *para;* behajú o závod 23 m. *behajú o preteky;* otec je za to pochválil 24 m. *otec ich za to pochválil;* prestupkom 25 m. *priestupkom;* úkoly 25 m. *úlohy;* jednou 26 m. *raz;* lútka 28, 29 m. *bábka, bábika;* obdržať 28 m. *dostať;* kúzelník 30 m. *čarodejník;* nesnádze 33 m. *ťažkosti;* na rtoch 33 m. *na perách;* bohatejší 33 m. *bohatší;* neopominuly 34 m. *nezabudly;* papierovú kapsu 34, 48 m. *papierové vrecúško, korček, korčúžok* (kapsa môže byť len z remeňa, alebo z plátna, nosievajú ju na chrbte alebo na boku!); žehlenie 36 m. *hladenie;* chudú úrodu 36 m. *chudobnú úrodu;* pavláčka 36 m. *pavlačka;* z úst jeho vydobyl sa iba slabý hlások 39 m. *vydral sa;* ména 40 m. *mena;* nerozmýšľajúc sa 40 m. *nerozmýšľajúc;* bremeňom 41 m. *bremenom;* sádzajú 43, 44 m. *sadia, sadievajú;* sňah 44 m. *sneh;* osádzaných 45 m. *vysadených;* nevál 47 m. *nevial, nepofukoval, nepodúval;* dovedne 47 m. *vrtko;* uhodla 119 m. *uhádla;* zaprosili 118 m. *poprosili, popýtali.* — Kde človek otvorí knižku, všade naďabí na chyby. Toto sú neslovenskosti lexikálne, ale horšie sú tie syntaktické - vetoslovné, ktorých je v knihe celé more. Pikantnejšie predvedieme. Slovák neporovnáva bezpredložkovým genitívom ako Rus, teda nie — jeden krajší druhého 10 m. *jeden krajší ako druhý,* alebo *krajší od druhého.* Záporný genitív kladie prekladateľ i ta, kam nepatrí: Nik tak neľúbi kvetov ako Japonec 10 m. ... *neľúbi kvety.* Spojka *ale* začína vetu, — horkýže: predovšetkým ale jeho rodičia 10 m. *ale predovšetkým...;* väčšinou ale vajcia 11 m. *ale väčšinou vajcia;* s bolesťou v srdci ale znamenala 119 m. *ale s bolesťou v srdci;* najčastejšie sa ale kúpa 22 m. *ale najčastejšie sa kúpa* a pod. Veľa je trpného príčastia minulého, čo slovenčina nemá rada: Snesené mu boly rozmanité zábavky 10 m. *Sniesli mu...;* prinesené mu boly ďalej 11 m. *priniesli mu ďalej;* sú pokladané 11 m. *pokladajú;* nebolo zabudnuté 11 m. *nezabudli ani;* aby boly poslané 13 m. *aby ich poslali;* Miko bol donesený 14 m. *Miku doniesli* a pod. Potom sa nedivme, keď voľakto povie i na slovenčinu, že je preloženou nemčinou, ako to čítame v Našej řeči (XVIII, 4) o češtine.

Prekladateľ nerobí rozdiel medzi predložkou *medzi* a *pomedzi,* ustavične si ich pletie: ani súrodenci sa pomedzi sebou nebozkávajú 12 m. ...medzi sebou; márne by si hľadal pomedzi deťmi 6 m. ... *medzi deťmi* a pod.

Miesto predložky *na* máme všade *k*: poslané Mikovi... k jeho narodeniu 13 m. *poslali Mikovi... na narodenie*; ktoré slúžia ku spaniu 18, 39 m. *na spanie;* dávala mu ku hre mušle 23 m. *dávala mu na hranie* a pod.

So záporom si nevie pomôcť: nie je vôbec spôsobnejších detí 25 m. *nieť spôsobnejších detí;* nie je nič dojímavejšieho 25 m. *nieť dojímavejšieho* a pod.

Alebo takéto vety: Mal by veľkú ochotu zjesť niekoľko kúskov 118 m. *Mal by sťo chuťi...!* Alebo: ale poslušná mužovho želania 118 m. *mužovmu želaniu!*

Namiesto čo mal napísať *na vidieku*, napísal „v kraji" 46.

Zmienili sme sa o zápornom genitíve, ale ešte niekoľko príkladov: aby nezarmútil matky 37 m. *aby nezarmútil matku!* popíjal čaju 24 m. *popíjal čaj!* nemôže dosť vynachváliť týchto pomerov 25 m. *tieto pomery!* Vraj Japonci nenávidia zimnej vody 21 m. *...zimnú vodu!*

Slovenčina pozná *o Michale, o Jáne, o polnoci*, ale nepozná o poludní 22 m. *na poludnie;* alebo: o slávnom dni 32 m. *v slávny deň!*

V slovenčine majú slovesá na *-núť* l-ové participium bez toho *-nu*, vykriknuly 30 m. *vykriknuly;* nevšimnuly 31 m. *nevšimly.*

Nie na hodvabu 31, ale *na hodvábe!*

Sloveso pomáhať viažeme s datívom, ale sloveso napomáhať už s akuzatívom, teda nie: napomáhaly tiež matke 24 m. *napomáhaly matku*, alebo potom len *pomáhaly matke!* Preklad neporovnávali sme s originálom, bolo by to zbytočné, už i z týchto uvedených hrieškov môžu čitatelia SR posúdiť hodnotu knihy so stránky jazykovej. *Ján Mihál'.*

ROZLIČNOSTI.

Strašne-desne. — Z českej frazeologie prenikajú k nám nové slová, ktoré veľmi chytro vytiskajú vžité slovenské zvraty. Donedávna hovorievali sme ešte „mám ťa strašne rád", a dnes už aj u dobrého autora stretáme sa so slovkom *desne*, na príklad Tido J. Gašpar (Karambol 60) napísal takúto vetu: Mám ju *desne* rád! Nemôžeme tvrdiť, že slová *desný, desne* sú nepotrebné v spisovnej reči. Naopak, básnická reč ich rozhodne potrebuje, ale to ešte neznačí, že majú právo zahniezdiť sa i vo vžitej frazeologii a šíriť sa na škodu domácich zvratov, ako je na príklad „mám ťa *strašne* rád". Preto nebojme sa frázi, v ktorých sú slová *strašný, strašne*, a zbytočne ich nenahradzujme slovami *desný, desne*, lebo takýmto činom ochudobnili by sme pôvodnú slovenskú frazeologiu. *Sjo.*

Pochovaný-pohrobený. — V Ľudovej politike (v čísle zo dňa 14. februára t. r., na str. 2) čítali sme toto: V jednom z týchto listov si želá, aby bol *pohrobený* v Žiline... Neslovák, ktorý napísal túto vetu, jednoducho si poslovenčil české sloveso *pohřbíti* a urobil z neho „slovenské" *pohrobiť*, ktoré, pravdaže, v spisovnej slovenčine nejestvuje, keďže proti českému *pohřbíti* máme dobré slovenské slovo *pochovať* (ba v nárečiach hovoria aj *chrániť*, na pr.. Otca sme včera chránili, t. j. pochovali). Spisovná reč celkom dobre vystačí so slovesom *pochovať* a nepotrebuje novotvar „pohrobiť", ktorý sa zapáčil aj pánom redaktorom Slovenského večerníka. *Sjo.*

Hmlistý-mlhavý. — Zdá sa, že slovo *mlhavý* je už nie také časté, ako bolo ešte nedávno. Pravidlá slk. pravopisu dobre radia, že v slovenčine je *hmla, hmlistý*, a preto pridržajme sa len týchto tvarov. *Sjo.*

Maškrta-pomlska. — Je to priam strašné, ako sa počešťuje slovník spisovnej slovenčiny. Nedávno našiel som v diele známeho slovenského spisovateľa slová *pomlska* a *mlsať*. Nuž, prosím pekne, to je tak, že české deti „mlsajú", ale slovenské *maškrta*, podobne miesto českého slova „pomlska" hovorievame *maškrta*. *Sjo.*

Pretrieť-preškrtnúť. — Na úradných listinách často býva napísané: *škrtať* neslobodno! No pospolitý Slovák povie: *pretierať* neslobodno! Ani Pravidlá slovenského pravopisu neuvádzajú slovo *škrtať*, ale *pretierať* áno (str. 243). Znak, že prednosť máme dávať domácemu *pretierať*. *Sjo.*

Kerovať - karovať - kärovať. — Doteraz v spisovnej slovenčine žily všetky tri tvary. Prvé dva spomína P. Tvrdý (Slk. fraz. slovník[2] 199) a na tretí tvar našlo by sa dosť príkladov z literatúry (na príklad: *Zakärovať* s ňou do bočnej ulice... Tido J. Gašpar, Buvi-buvi 30). V Pravidlách slk. pravopisu niet ani jedného z týchto slov. Ale naisto *kärovať* je nesprávne, lebo *ä* píšeme len po perných hláskach. Ostáva teda dvojtvar *kerovať-karovať*. Tvrdý (l. c.) dobre upozorňuje, že toto slovo pochodí z nemeckého *kehren*, teda v spisovnej reči je oprávnený len tvar *kerovať*. *Sjo.*

Doba-čas. — O týchto slovách písala už Slovenská reč, ale denné časopisy nerešpektujú jej poučenia. No pisatelia a prekladatelia učebníc jednak len mali by sa pridržať dobrého spisovného úzu. V učebnici Naša Republika, ktorú napísali Pittich-Rosík pre I. triedu meštianskych škôl, môžme čítať „v Amerike v tú istú dobu je ráno", hoci by malo byť: *v ten istý čas*. Alebo: „V poslednej dobe preniká aj do Sahary automobil" miesto *V poslednom čase*... a podobne. Však náš ľud hovorieva *za starých čias* a nie „za starých dôb". Len ak chce zveličiť čas, nuž povie *Bože, to bola doba, kým sa vyšiplali!* Vôbec „doba" má v slovenčine akýsi zveličovací význam pre čas. Ale zato nikdy nepočujeme „ťoľké doby čakám", ale len *ťoľké časy čakám*. Peter Tvrdý radí písať *doba* vtedy, keď je reč o dlhšom rozmere času, čo súhlasí s úzom ľudovej reči, keďže na Horehroní hovorievajú: *Veď je to doba, kým sa vy vyradkáte.* *J. M.*

Vyporiadať sa? — „Vy ste sa, pán profesor, so mnou vyporiadali" (Slovák 1. marca 1934) nijako nezneje po slovensky. Je to iba poslovenčené z češtiny. Cudzou rečou nepokazený Slovák povedal by to asi takto: *Vy ste sa, pán profesor, so mnou porátali.* Alebo: *Vy ste si to, pán profesor, so mnou vybavili.* — Ktože by sa opovážil tvrdiť, že zvrat *bude rátanie* je nedobrý?

Slová *porátať, rátať, rátanie* a pod. žijú v množstve domácich zvratov. Kto by ich chcel vytvoriť zo spisovnej reči slovenskej, ochudobňoval by výrazové možnosti našej reči, našu frazeologiu. Preto nebojme sa napísať *my sa porátame* miesto českého „my se vypořádáme"! *J. M.*

Naporúdzi-po ruke-pri ruke. — V Pittichovej učebnici (Naša Republika 12) čítame: Keď ju (totiž magnetickú ihlu) nemáme pri ruke. Po slovensky hovoríme *naporúdzi*, prípadne *po ruke*. Musíme myslieť ako Nemci? Musíme doslovne preložiť „bei der Hand", keď máme rovnoznačné *naporúdzi?* *J. M.*

Veškerý? — V spomenutej učebnici (str. 20) najdeme aj „krásne" slovo — „veškeré ľudstvo", hoci slova *veškerý* v slovenčine niet. My hovoríme *celé ľudstvo!* Páni moji, pre koho píšete vlastne tie učebnice? Pre naše deti? Veľmi pochybujem. *J. M.*

Mliekáreň-mlekáreň. — No my budeme len *do mliekárne* chodiť, hoc Pittich-Rosík (Naša Republika 27) i Pravidlá čo ako budú nanucovať „mlekáreň". Je ozaj na podiv, že nám natiskajú slovo „mlekáreň". Veď aj po česky je „mlékárna", a nie „mlekárna". I v češtine kmeňová slabika je dlhá. Teda píšme dôsledne len *mliekáreň!* *J. M.*

Poľovník-lovec. — V ostatnom čase badať, že slová *poľovník, poľovnícky, poľovačka* dostávajú sa do úzadia a že miesto nich usalašujú sa u nás *lovec, lovecký, lov.* V spisovnej reči doteraz bol takýto úzus: v horách, na poliach sa poľuje, proti tomu chodí sa na rybolov, na rybačku. I tu jasne vidno, že slovo *rybolov* je novšie, keďže rybári zväčša chytajú, lapajú ryby. Azda najlepšie by bolo ostať pri doterajšom spisovnom úze a nevytiskať dobré slová *poľovník, poľovačka* a pod. slovami *lovec, lov,* ktoré majú užšie značenie.

Na moj' dušu. — Nedávno čítali sme *na môj' dušu, na môj' pravdu,* ale tu tvar *môj'* je chybný, lebo v skutočnosti niet tam *ô. Na moju dušu* dalo *na moj' dušu* jednoducho tak, že v tvare *moju* koncové *-u* zaniklo bez stopy. Správne máme písať takto: *na moj' dušu, na moj' veru, na moj' pravdu.*

Priezviská na -eje. — V Slovenskej reči (ročník I, 14—15) osvetlili sme pôvod rodinných mien *Markovie, Balažoviech, Holúšech, Ďurišé, Markeje* a pod., pri čom sme zdôraznili, že ide o tvary genitívu množného čísla privlastňovacích prídavných mien. Na príklad z predpokladaného tvaru **Markových* rozličným hláskoslovným vývinom vznikly takéto tvary dialektické: *Markoviech, Markovie, Markeje, Marké.* Je jasné, že v ženskom rode nemožno meniť takéto priezviská, t. j. nemožno k nim pridávať príponu *-ová.* Teda píšme aj v matrikách *Eva Markeje, Mária Buriškeje* a pod.

Raz, razy, ráz. — Podrobnejšie o týchto tvaroch písal dr. Samo Czambel v SP X, 151—152. Jeho pozorovania uverejnili sme v SR I, 34—35 a teraz na žiadosť jedného z našich čitateľov poznamenávame, že pri číslovkách *dva, tri, štyri* musí byť nominatív množného čísla *razy, dva razy, tri razy, štyri razy,* ale už *päť ráz, šesť ráz, desať ráz, sto ráz* a pod., t. j., počnúc číslovkou *päť,* žiada sa genitív množného čísla *ráz.* V niektorých nárečiach miesto genitívu množ. č. *ráz* je alebo *razov,* alebo *razí.* Lež spisovná reč tieto tvary neuznáva, miesto nich dôsledne býva *ráz.*

Pri tejto príležitosti treba spomenúť, že *krát,* ktoré nie je časté v spisovnej reči, pomaly zaniká, lebo živá reč obľúbila si *raz.* Komu záleží na presnosti a jednotnosti našej spisovnej reči, bude hovoriť a písať *dva razy,* nie *dvakrát, päť ráz,* nie *päťkrát* a pod.

Za redakciu zodpovedá Henrich Bartek.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačila Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.